

ÁLLAMTUDOMÁNYI

MŰHELYTANULMÁNYOK

2017. évi 7. szám

Hollósy-Vadász Gábor

A közzolgálat szociális reprezentációjának tesztelése

Nemzeti Közzolgálati Egyetem · National University of Public Service
Budapest

ISSN 2498-5627
www.allamtudomany.hu

A közszolgálat szociális reprezentációjának tesztelése

Összefoglalás

Alapkutatásunkban a közszolgálat szociális reprezentációját teszteljük. A kutatás egy feltáró vizsgálat, ezért online mintát használunk. A kutatás főkérdése, hogy Moscovici (1961) által kifejlesztett elméleti rendszerben vizsgálható-e a közszolgálat. Ezzel kapcsolatban két hipotézist fogalmazunk meg. (H1) szerint a polaritás és neutralitás indexekkel (De Rosa, 2002) sikerül megállapítani, hogy a válaszadók a közszolgálathoz érzelmileg pozitív, negatív, vagy semleges szavakat társítanak. (H2) szerint Verges módszerét (Verges, 1994) használva sikerül azonosítani a közszolgálat szociális reprezentációjának a magját, illetve az ehhez kapcsolódó perifériás elemeket. A kutatásunkban a (H1) hipotézist igazoltuk, míg (H2) hipotézist csak részben.

Kulcsszavak: szociális reprezentáció, közszolgálat, polaritás és neutralitás index, központi mag, perifériás elemek.

I. Elméleti bevezető

A szociális reprezentáció elméletét a román származású Moscovici (1961; idézi László, 2005, 63. o.) alkotta meg és publikálta doktori disszertációjában.² A szociális reprezentáció definíciója: a „kultúrák, csoportok és egyének számára a társadalmi valóságot a szociális reprezentációk képviselik. A társadalmi valóság konstrukciója tehát a szociális reprezentációk alapvető funkciója” (László, 2005, 65. o.). A társadalmi funkció megalkotása csoportok közötti kommunikáción keresztül megy végbe, melynek során a jelentés nélküli, idegen tárgyakkal a csoport kommunikációja során jelentést ad. Ennek folyamatai: a *lehorgonyzás* és a *tárgyasítás*. A lehorgonyzás két egymástól eltérő folyamatból épül fel, melyek az *osztályozás* és a *megnevezés*. Az osztályozás során az ismeretlen jelenséget egy prototípussal vetjük össze. Ennek során a prototípus és a reprezentálandó dolog közötti hasonlóságot hangsúlyozzuk, így a kettő között a különbségeket csökkentjük, tehát *generalizálunk*. Abban az esetben, ha a prototípus és a reprezentálandó dolog között meglévő különbséget hangsúlyozzuk, akkor *partikularizálunk*. A megnevezés során a megnevezett dolgot nyelvi kategóriába soroljuk, ami által egyben tulajdonságokat is rendelünk hozzá. Ez lehetővé teszi a jelenség leírását és más jelenségekkel történő összehasonlíthatóságát. E mellett a megnevezés által az adott reprezentáció kommunikálhatóvá is válik.

A „tárgyasítás folyamata az absztrakt fogalmakat ismerős, konkrét tapasztalatokká alakítja, mintegy materializálja őket” (László, 2005, 68. o.). A tárgyasítás nem terjed ki minden fogalomra, csak azokra, amelyek a szociális reprezentáció központi elemét képezik. Ezen

¹NKE-ÁKK Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola, másodéves levelezős doktorandusz hallgató.

²Az elméleti bevezetőt Hollósytól (2014) vettük át. Hollósy, V. G. (2014): *A cigányság szociális reprezentációjának feltárása pécsi középiskolások és egyetemisták körében*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs.

fogalmak által nyeri el a reprezentáció a konkrét formáját, ami a kommunikáció során jelenik meg, melyek beépülnek az egyén kognitív tárolási rendszerébe. A fogalmakon kívül a reprezentáció részét képezik még a szociális reprezentáció tárgyához kapcsolódó szimbólumok és képek.

A fentiek alapján elmondható, hogy a szociális reprezentációval a társadalmi csoportok saját maguk számára alkotják meg a valóságot, vagyis Moscovici egy konstruktivista elméletet alkotott. Moscovici (1988; idézi László, 2005, 66. o.) szerint a valóság megalkotásához a reprezentáció három különböző fajtáját használjuk, melyek közül az első a *polemikus*. Ezek a reprezentációk a tárgyra vonatkozóan még nem egységesek, így a különböző csoportoknak ugyanarról a dologról eltérő reprezentációjuk van. A második fajta az *emancipált* reprezentációk klasztere. Ekkor a különböző csoportoknak az ugyanarra a tárgyra vonatkozó reprezentációinak egyes vonásai megfeleltethetőek egymásnak, míg más tulajdonságaik alapján nagyban különböznek egymástól. Az utolsó kategóriát a *hegemonikus* reprezentációk alkotják. Ezek a mentális tartalmak a különböző társadalmi csoportokban egységesek, így tagjainak a reprezentációja egységes az adott tárgyra vonatkozóan.

Abric (1994; idézi Orosz, 2008, 167. o.) a szociális reprezentációk felépítését két részre osztotta, melyek közül az első a *központi mag*, ami meghatározza a reprezentáció szerkezetét és jelentését. A szerző a központi magnak két funkciót tulajdonít, ezek a *generalizáció* és a *szervezés*. Az előbbi fogalom arra utal, hogy a központi mag a reprezentáció azon elemeit, amelyek nem tartoznak a centrumhoz, formálja és jelentéssel ruházza fel őket. A szerző szerint ezen funkció által képes a mag meghatározni a kapcsolatot a reprezentációt alkotó elemek között. A központi mag a reprezentáció legstabilabb része, ez képes leginkább ellenállni a változásoknak, illetve ez határozza meg a reprezentációk közötti különbségeket. Vagyis, ha szociális reprezentációk különböznek egymástól a különböző társadalmi csoportokban, vagy egy társadalmi csoporton belül, annak az az oka, hogy reprezentációknak a központi magjai eltérnek egymástól. A központi magot alkotó elemek határozzák meg, hogy a teljes reprezentáció pozitív vagy negatív jelentést hordoz. Ezek mellett a mag vizsgálata által mérni tudjuk a csoportnak a tárgyhöz való viszonyát.

Abric (1994; idézi Orosz, 2008, 168. o.) elkülöníti a maghoz nem tartozó alkotórészeket, amiket *perifériás elemeknek* nevezett el. Ezek közvetlen kapcsolatban vannak a maggal, jelentésüket is a központ határozza meg. Ezek az elemek adják a reprezentáció tartalmi részét, konkrétabbak, mint a mag alkotórészei, valamint kevésbé ellenállók a környezet változásaival szemben. Szerző szerint a perifériás elemek hierarchikus sorrendbe állíthatók attól függően, hogy milyen messze vannak a központi magtól. A maghoz közelebb lévő elemek erőteljes hatással bírnak a reprezentáció jelentésére, míg a távoliak csak magyarázzák a reprezentációt, de a jelentésen nem módosítanak.

Moscovici (1981; idézi Orosz, 2008, 168. o.) szerint a szociális reprezentációk szerkezetében, tehát a magban és perifériás elemekben, változás történhet a környezeti változások, illetve az idő múlása miatt. Kiseb változás akkor következik be, ha a tárgyra vonatkozó új információ be tud épülni a perifériás elemek közé. Nagyobb mértékű változás akkor következik be, ha a

központi mag változik, amitől megváltozik a csoport viszonyulása az adott tárgyhöz, aminek hatásra módosul a csoporttagok viselkedése is.

László (2000) a fenti kutatási eredményeket azzal egészíti ki, hogy szerinte a szociális reprezentáció nem csak kognitív elemeket (pl. szimbólumokat, mentális képeket, attitűdöket) foglal magába, hanem narratívákat is, mivel a szerző szerint a társas környezetről alkotott tudást történetekben adjuk át egymásnak, valamint ezek a történetek az elbeszélés logikája alapján szerveződnek. Így narratív elemzéssel is vizsgálható egy adott tárgy szociális reprezentációja. A kutató szerint narratív elemzésbe célszerű bevonni az identitás elméletet is, mivel a csoportban kialakult és a tagok által fenntartott szociális reprezentációk befolyással bírnak a csoporttudatra, ezáltal a csoport identitására is. A kutatásunkban mi nem használunk narratív módszertant, ezért a szociális reprezentáció narratív elemzési technikáit nem ismertetjük részletesebben.

II. Az állammal kapcsolatos szociális reprezentáció-kutatások

Micheletti (2000) megemlíti: az államtudományban és politikatudományban a szociális reprezentáció kifejezés a rezponzív (fogékony, érzékeny) bürokráciára utal. A rezponzív bürokrácia azt jelenti, hogy a kormány tagjai származásuk alapján megfelelő arányban reprezentálják az ország társadalmi csoportjait. A továbbiakban mi a szociális reprezentáció kifejezés alatt a Moscovici által leírt szociálpszichológiai fogalmat értjük, amit fentebb ismertettünk.

Jovchelovitch (1995) elméleti tanulmányában azt javasolja, hogy alakuljon ki egy diskurzus a szociális reprezentáció elméletet használó szociálpszichológusok és a közszférát vizsgáló kutatók között. (Az eredeti szövegben a public sphere kifejezés található, ami szó szerinti fordításban a közszférát jelenti. Az angol szakirodalom általában a közszférára a public sector kifejezéssel utal. A public sphere kifejezés itt nem a magyar államtudományi szakirodalomban használatos közszférára utal, inkább egy olyan szociálpszichológiai térre, ahol az állampolgárok megvitatják a közösséget érintő problémákat, pl. Európát érintő és jelenleg is tartó iszlám vallásúak bevándorlása. Amint a példából is látszik, itt az államot érintő diskurzusok is előfordulhatnak, emiatt érdemes ezt az államtudománynak is vizsgálnia.) A szerző szerint a szociális reprezentáció egyfajta szimbólumrendszernek tekinthető, ami a közszférában gyökerezik. A szerző a közszférát egy olyan inter-szubjektív térnek tekinti, ahol szociális reprezentációk keletkeznek, módosulnak és fejlődnek.

A fentebbi két tanulmány elméleti cikk volt, ezért most bemutatunk empirikus kutatásokat is. Wagner, Duveen, Farr, Jovchelovitch, Lorenzi-Cioldi, Markova és Rose (1995) több országot is megvizsgáltak, mi most csak a brazil eredményeket ismertetjük. A szerzők szerint 1992-ben leváltották a korábbi brazil elnököt korrupció és sikkasztás vádjával. A kutatók kvalitatív és kvantitatív módszereket is használtak. Ennek során brazil vizsgálati személyekkel fókusz csoportos interjúkat, brazil politikusokkal pedig narratív interjúkat készítettek, valamint tartalomelemzést folytattak, ehhez napilapokat és hetilapokat vontak be. Eredményeik alapján

a reprezentáció az alábbi elemeket tartalmazta: félelem, a hétköznapi élet fenyegetettsége, korrupció. A szerzők szerint az előbbi elemek egy központi brazil karakter reprezentációra vezethetők vissza, mely ambivalens, illetve erőteljesen szennyezett a korrupció által. A szerzők szerint ez a reprezentáció jelenik meg a mindennapi életben, illetve a politikában is. Egy a korábbiaktól eltérő új reprezentációnak (pl. leváltott elnökkel együtt sikerül számúzni a korrupciót is) egy ilyen környezetben kell létrejönnie, illetve lehorgonyoznia. Ennek az az eredménye, hogy az újjonnan létrejött reprezentáció gyakran beolvad a korábban már meglévő reprezentációba, így elveszti korábbi önállóságát. Brazíliában is ez történt, ahol az elnök leváltásával létrejött új reprezentáció korrupció mentessége rövid időn belül eltűnt.

A fenti kutatók egy másik tanulmányban a demokrácia, az individuuum és a közösség szociális reprezentációját vizsgálták a post kommunista Kelet-Európában (Wagner et al. 1995). A kutatásba bevontak három közép-kelet európai (Szlovákia, Csehország, Magyarország) és három nyugat-európai országot (Skócia, Angol, Francia). A szóelemzéssel kapcsolatos eredményeik alapján mind a hat ország esetében a szociális reprezentációk magját az alábbi elemek adják: szabadság, igazságosság, emberi jogok és önrendelkezés. Ezzel ellentétben a perifériás elemeket az adott nemzet politikai és kulturális berendezkedése, illetve gazdasági ereje határozta meg. A szociális reprezentáció magjának a legbiztosabb eleme a szabadság fogalma. A nyugat-európai országokban a közösség pozitív szónak bizonyult, illetve a történelmi múlthoz kapcsolódott. Ezzel ellentétben a közép-kelet európai országok a közösséget negatív töltetű szóként értelmezték, illetve nem kapcsoltak hozzá jelentéstartalmat. Ennek az oka: Kelet-Európában a kommunista rendszer igyekezett felszámolni a korábban kialakult közösségeket.

A fentebbi két tanulmányban az állammal kapcsolatban átfogóan folytattak szociális reprezentáció-kutatásokat, és nem egy konkrét állami fenntartású intézményt kutattak. Ezért bemutatunk egy ilyen tanulmányt is. Renedo és Marston (2011) a szociális reprezentáció elméletét használta, az Egyesült Királyság (továbbiakban UK) állami egészségügyi rendszeréhez tartozó londoni intézmény vizsgálata céljából. A kutatásba az alábbi változókat vonták be: a dolgozók PPI-je (public involvement; magyarul: nyilvános bevonódás), a dolgozók betegekkel kapcsolatos szociális reprezentációja, nyilvános résztvevői identitás. (Az előbb említett három fogalom a részvételi folyamatot írja le szociálpszichológiai szempontból. A PPI utal arra: a polgárok hogyan tudják befolyásolni az egészségügyi kormányzatot, hogy az érdekeiket érvényesítse. A nyilvános résztvevői identitás: ez teszi lehetővé a polgárok számára, hogy résztvegyenek a közügyek gyakorlati intézésében. Jelen esetben az állampolgárságot nem úgy kell érteni, hogy ez teszi lehetővé a polgároknak a jogaik gyakorlását, és előírja számukra kötelezettségüket, valamint lehetőséget biztosít az individuális belső attribúcióiknak, hanem egyfajta lehetőség is, hogy a polgár részt vehessen az állam irányításának a meghatározásában). A továbbiakban a tanulmány szociális reprezentációval kapcsolatos eredményeit ismertetjük. 1) A szakemberek (jelen esetben az egészségügyi dolgozók) reprezentációja az identitásukkal, illetve a bevonással kapcsolatban poláris és ellentmondásos, mivel a reprezentáció egymással ellentétes elemeket tartalmaz. Pl. a reprezentáció konfliktusos, mivel elemeket tartalmaz: az individuális liberalizmusra és a kommunitarizmusra (az etno-centrizmus egyik megjelenési formája)

vonatkozóan. Ugyanakkor a reprezentáció tartalmaz elemeket a polgári egyenlőségre, illetve a szakértői autoritásra vonatkozóan. Ezek mellett a reprezentációban megjelenik a különbség a versenyszféra és a magán szféra között. 2) Szoros kapcsolat van a reprezentáció és az identitás között.

III. A kutatás célja és hipotézisek

A fentebb bemutatott tanulmányok alapján látszik, hogy az állammal, illetve annak működésével kapcsolatban szociálpszichológusok már korábban is végeztek szociális reprezentáció-kutatásokat. Jovchelovitch (1995) javaslata volt, hogy a közszférát vizsgáló különböző diszciplínák között induljon el egyfajta diskurzus. Ezt szem előtt tartva egy olyan szociálpszichológiai kutatást végzünk, amely a közszolgálat szociális reprezentációját vizsgálja. Magyarországon az Nemzeti Közszolgálati Egyetem létrejöttével az önállósult államtudományi diszciplína kutatja, illetve hangolja össze a közszolgálattal kapcsolatos tudományos kutatásokat. A mi kutatásunk is ehhez igazodik, mivel szociálpszichológiai módszertant használunk egy államtudományi vizsgálat elvégzéséhez.

A kutatásunk egy exploratív vizsgálat, vagyis azt vizsgáljuk, hogy Moscovici által kifejlesztett szociális reprezentáció elmélet alkalmas-e a közszolgálat mérésére. Ehhez kapcsolódóan azt is megvizsgáljuk, hogy az általunk választott szociális reprezentációt empirikusan tesztelő módszerek (lásd módszerek fejezet) alkalmasak-e a közszolgálat mérésére. Kutatásunk, mely egy exploratív vizsgálat, kizárólag a módszer érvényességét kutatja, így az eredményekből nem vonunk le következtetéseket a populációra vonatkozóan, csak a vizsgálati mintán kirajzolódó tendenciákat ismertetjük. Ezek miatt a kutatás során kényelmi mintavételt használunk.

Első hipotézisünk (H1) szerint: a polaritás és neutralitás indexekkel (lásd vizsgálati eszközök részt) sikerül megállapítani, hogy a válaszadók a közszolgálathoz érzelmileg pozitív, negatív, vagy semleges szavakat társítanak. Ezzel azonosítani tudjuk, hogy a válaszadók a közszolgálathoz érzelmileg pozitívan, negatívan, vagy semlegesen azonosulnak. Második hipotézisünk (H2) szerint: Verges módszerét (lásd vizsgálati eszközök) használva sikerül azonosítani a közszolgálat szociális reprezentációjának a magját, illetve az ehhez kapcsolódó perifériás elemeket.

IV. Módszerek

IV.1. Részvevők

A kutatásban az általunk kifejlesztett és online terjesztett kérdőívet (n=204) személy töltötte ki, ezek közül (n=4) kizártunk az elemzésből, mivel hiányosan töltötték ki a kérdőívet. Így összesen (n=200) választ elemeztünk, közülük férfi (n=73) és nő (n=127). A minta átlag életkora (m=37,06; SD=11,866). A legidősebb személy életkora 70, a legfiatalabb életkora 19 év. A kitöltők közül (n=29) személy dolgozott a versenyszférában, (n=156) az állami szférában, (n=8) nonprofit szférában, (n=7) személy nem dolgozott, illetve korábban se volt állása. A válaszadók közül felsővezető (n=9) volt, középvezető (n=26), beosztott (n=165). A válaszadók iskolai végzettségre vonatkozó adatokat az alábbi táblázat (1. táblázat) mutatja be. A válaszadók közül (n=0) lakott tanyán, (n=18) falun, (n=41), megyeszékhelyen, vagy megyei jogú városban (n=57), fővárosban (84).

	vizsgálati személyek száma	százalékos megoszlás
Alapfokú végzettség	1	0,5
Középfokú végzettség	31	15,5
BA / BSc	48	24
MA / MSc	116	58
PhD	4	2
összes	200	100%

Táblázat 1: *A vizsgálati személyek legmagasabb iskolai végzettsége.*

IV.2. Vizsgálati eszközök

A kutatásunkban egy saját fejlesztésű kérdőívet használtunk. A kérdőív három nagyobb szakaszra bontható, ezek közül az első a demográfiai kérdőív. Ez a következő itemeket tartalmazta: a válaszadó 1) neme. 2) életkora. 3) legmagasabb iskolai végzettsége. 4) település, ahol él a válaszadó: (főváros, megyeszékhely / megyei jogú város, város, falu, tanya). 5) melyik szférában dolgozik a válaszadó (állami / verseny / non-profit). 6) a válaszadó mennyi ideje dolgozik abban a szférában. 7) milyen munkakörben dolgozik a válaszadó (beosztott, középvezető, felsővezető).

A kérdőív második szakasza tartalmazott egy asszociációs feladatot, mellyel a közszolgálat szociális reprezentációját lehet mérni³. A technikát De Rosa (2002) fejlesztette ki. Jelen esetben a hívóinger a közszolgálat volt. A válaszadóknak erre kellett öt szót asszociálniuk, majd meg kellett jelölniük, hogy számukra a szavak pozitív, negatív, vagy semleges érzelmi töltéssel bírnak-e. Ezt követően egy ötfokú skálán kellett sorrendbe rakniuk a szavakat attól függően, hogy azok mennyire fontosak számukra. Az érzelmi töltés alapján számolható a polaritás és a neutrális index. A polaritás index azt mutatja meg, hogy a reprezentációhoz kapcsolódó szavak érzelmi szempontból pozitív vagy negatív jelentéssel bírnak-e. A neutralitás index abból a feltételezésből indul ki, hogy a pozitív vagy negatív szavak magas száma esetén kevés érzelmileg semleges szó kapcsolódik a reprezentációhoz, ez az összefüggés megfordítva is igaz. Mindkét index a -1 és 1 közötti tartományban szóródhat. A polaritás index esetében a -1 azt jelenti, hogy a reprezentációhoz érzelmi szempontból csak negatív szavak kapcsolódnak. A polaritás index esetében az 1 azt jelenti, hogy a reprezentációhoz érzelmi szempontból csak pozitív szavak kapcsolódnak. A neutrális index esetében a -1 azt jelenti, hogy a reprezentációhoz érzelmi szempontból semleges szavak nem tartoznak. A neutrális index esetében az 1 azt jelenti, hogy a reprezentációhoz érzelmi szempontból csak semleges szavak kapcsolódnak. A polaritás index kiszámítási képlete: $(\text{pozitív szavak száma} - \text{negatív szavak száma}) / \text{összes asszociált szavak száma}$. A neutrális index kiszámítási képlete: $[\text{neutrális szavak száma} - (\text{pozitív szavak száma} + \text{negatív szavak száma})] / \text{összes asszociált szavak száma}$.

Verges (1994; idézi Orosz, 2008, 174. o.) szerint az asszociált szavakhoz az alábbi mutatók rendelhetők: rang, gyakoriság, változatosság (diverzitás), ritkasági index (hapax) és ezekből kiszámolható sűrűség (denzitás). A rang azt mutatja meg, ha sorrendbe állítjuk a szavakat annak alapján, hogy hányszor említették meg a válaszadók az adott szót, akkor az a szó átlagosan hányadik helyen áll. A gyakoriság azt vizsgálja, hogy összesen hányan említették az adott szót. Azok a szavak, melyeknek a rangja alacsony, de gyakorisága magas alkotják a szociális reprezentáció magját. A diverzitás: az eltérő szavak csoportja (T) (azok a kategóriák, amikbe a szavakat kódoljuk) és az összes szó (N) hányadosa. A diverzitás azt mutatja meg, mennyire konszenzuális az adott reprezentáció jelentése. Az értéke mindig 0 és 1 közé esik. Az érték minél inkább közelít az egyhez, annál inkább nagyobb a változatosság, tehát csökken a konszenzus. A ritkaság index (hapax) képlete: egyedül álló szavak száma (olyan szavak

³A bekezdést Hollósy (2014) alapján írtuk.

melyek csak válaszadó említett) osztva az összes szóval. Értéke 0 és 1 között van. Azt mutatja meg, „milyen színvonalú a vizsgálat tárgyával kapcsolatos kognitív szervezethez való viszonyulása” (Orosz, 2008, 175. o.). Minél nagyobb az érték, annál inkább instabil a vizsgált jelenség kognitív szervezethez való viszonyulása.

A kérdőív harmadik része egy szociális távolságot mérő ordinális változó. Ezzel azt mértük, hogy a válaszadó szociális környezetében milyen távolságban található olyan személy, aki a versenyszférában vagy az államiszférában dolgozik. A válaszadók az alábbi opciók közül választhattak. 1) szülei testvérei között. 2) barátai között. 3) távoli rokonai között. 4) távoli ismerősei között.

A kérdőívet a melléklet tartalmazza.

V. Eredmények

A közszolgálat polaritás indexe ($m = -0,407$; $SD = 0,606$), míg neutralitás indexe ($m = 0,5945$; $SD = 0,472$). A polaritás index alapján a válaszadók inkább negatív szavakat asszociáltak a közszolgálattal kapcsolatban, vagyis érzelmi szempontból a közszolgálat negatív jelentéstartalommal bír számukra. Az SD nagysága alapján a közszolgálat szociális reprezentációja megosztó. Ez alatt az értjük, hogy a válaszadók közül páran csak pozitív jelentéstartalmú szavakat asszociáltak, míg más válaszadók csak negatívakat. A neutralitás index alapján az asszociált szavak érzelmileg nem semlegesek, sőt érzelmmel telítettek. Abban az esetben, ha csak a közszolgálatban dolgozók válaszait vesszük figyelembe, akkor az értékek így módosulnak: polaritás indexe ($m = -0,471$; $SD = 0,603$); neutralitás indexe ($m = -0,608$; $SD = 0,480$). Ha a válaszadókat egy dichotóm változóba kódoljuk, aszerint hogy közszolgálatban dolgoznak-e, vagy egy másik szférában, akkor nem találunk szignifikáns különbséget a polaritás index esetében ($t(200) = 0,279$, $p = 0,781$). Ugyanez mondható el a neutralitás indexről ($t(200) = 0,779$, $p = 0,437$).

A válaszadók összesen ($n = 965$) szót asszociáltak. Ezek közül ($n = 407$) negatívnak, ($n = 368$) pozitívnak, ($n = 190$) semlegesnek jelölték a válaszadók. Vagyis egy kitöltő átlagosan 4,825 szót asszociált. Az asszociált szavakat jelentéstartalmuk alapján ($n = 359$) kategóriába kódoltuk. A kategóriák magas száma a reprezentáció polemikusságára utal. A legtöbb szót a bürokrácia kategória tartalmazza, összesen (gyakoriság = 43; rangátlag = 2,534). A tíz leggyakoribb kategóriát az alábbi táblázat tartalmazza (lásd 2. táblázat).

	asszociált szavak gyakorisága	asszociált szavak rangátlaga
Bürokrácia	43	2,534

állam	37	2,027
szolgálat	36	2,142
alacsony bér	34	2,588
rendőrség / rendvédelem	23	2,173
segítség	18	2,555
köztisztviselő/közalkalmazott	16	3,375
lassú / várakozás	15	2,866
biztonság	14	2,5
felelősség	13	2,75

Táblázat 2: *Az első 10 legtöbb szót tartalmazó kategória megoszlása.*

Orosz (2008) szerint ahhoz, hogy egy fogalom a központi magba kerüljön, két feltételnek kell teljesülnie: 1) 2,5-nél kisebb rangátlag, 2) minimum 17%-os gyakoriság. Az elemzésünk során a második feltételtől eltekintünk, mivel nálunk nem szerepel olyan kategória, aminek a rangja meghaladja a 17%-ot, ami reprezentáció-polemikusságára utal. A központi mag meghatározása céljából egyes kutatók csak azt vizsgálják, hogy melyek a leggyakrabban előforduló kategóriák pl. Bigazzi (2012). A fentebbiek miatt mi központi elemeknek azokat a kategóriákat tarjuk, amelyek: 1) 2,5-nél kisebb a rangátlaguk, 2) benne vannak az öt leggyakoribb kategóriában. Ezek alapján a központi mag elemei: rendőrség / rendvédelem, szolgálat, állam. A rangátlag alapján a központi maghoz leginkább az állam kötődik (gyakoriság = 37; rangátlag = 2,027), vagyis a reprezentáció fő eleme az állam. Ennek az lehet az oka, hogy a közszolgalat egy állami feladat, illetve az állam tartja fent és működteti azt. Ezt követi a szolgálat (gyakoriság = 36; rangátlag = 2,142), vagyis a reprezentáció másik meghatározó elme, a közösség szolgálata, a társdalomért való tevékenykedés. A harmadik központi elem a rendőrség (gyakoriság = 23; rangátlag = 2,173). A rendőrség az egyetlen olyan fegyveres testület, ami bekerült a központi magba, a többi csak perifériás elemek között jelenik meg. Pl. honvédség (gyakoriság = 12; rangátlag = 2,5). A katonaság - csak a rangátlagot nézve - a központi magba kerülés határán van, de az alacsony gyakoriság miatt nem tartozik oda.

A legnagyobb gyakoriságú kategória a bürokrácia (gyakoriság = 43; rangátlag = 2,534), viszont az alacsony rangátlag miatt a perifériás elemek közé került. A magas gyakoriságból arra következtethetünk, hogy a perifériás elemek közül ez áll a legközelebb a központi maghoz, vagyis a perifériás elemek közül ez az, ami a legmeghatározóbb, illetve leginkább ellenáll a változásnak. További perifériás elemek: köztisztviselő/közalkalmazott, lassú/várakozás, felelősség, alacsony bér, segítség, bürokrácia, biztonság. Az alacsony bér magas gyakorisága (gyakoriság = 34; rangátlag = 2,588) miatt tartozhatna a központi maghoz,

de a rangátlag meghaladja a 2,5-öt, így perifériás elemek közé soroljuk. A magas gyakoriság miatt azt mondhatjuk, hogy az alacsony bér a negyedik leggyakrabban említett asszociáció. Ehhez kapcsolódik, hogy a rangátlaga 2,588, vagyis a perifériás elemek egyik fő eleme. Ezekből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a közszolgálat szociális reprezentációjának fő periférikus eleme az alacsony fizetés. A perifériás elemek közül még kiemelendő a segítség (gyakoriság = 18; rangátlag = 2,555). Ez az elem az alacsony gyakorisága, illetve magas rangátlaga miatt nem került be a központi elemek közé. Vagyis perifériás szinten a közszolgálatról alkotott reprezentáció egyik fő eleme a mások megsegítése.

A diverzitás értéke (0,372), A diverzitás alacsony értéke alapján a közszolgálat reprezentációja viszonylag homogén, vagyis a válaszadók nagyjából ugyanazt értik a közszolgálat alatt. Ezt alátámasztja az eredményünk is, hogy a központi magot csak három elem alkotja, míg a perifériában is kiemelkednek: a bürokrácia, a segítség és az alacsony bér elemek. A többi perifériás elem gyakorisága és rangátlaga miatt nagyon távol helyezkedik el a központi magtól. A hapax értéke (0,233) a diverzitáshoz hasonlóan alacsony. Ez azt indikálja, hogy a közszolgálat szociális reprezentációja stabil. Vagyis kevés olyan elem van, amit csak egy válaszadó említett.

Jelen cikkünkben a szociális távolság változókra adott válaszokat nem elemezzük.

VI. A kutatás eredményeinek megvitatása

Kutatásunkban Moscovici (1961) által kifejlesztett szociális reprezentáció elméletét használjuk a közszolgálat vizsgálata céljából. Jovchelovitch (1995) említette meg először, hogy szükséges lenne diskurzusra a szociálpszichológusok, illetve a közszférát vizsgáló kutatók között. Ennek a diskurzusnak az eredményeként született számos kutatás pl. Wagner, Duveen, Farr, Jovchelovitch, Lorenzi-Cioldi, Markova és Rose (1995); Renedo és Marston (2011). Vastag (2016) megemlíti, hogy az államtudománynak multidiszciplinárisnak kell lennie, vagyis legyen nyitott más tudományágak által kifejlesztett módszerek befogadására. Ebben a kutatásban mi a közszolgálatot vizsgáljuk szociálpszichológiai módszertannal.

Dolgozatunkban a közszolgálat szociális reprezentációját teszteltük online mintán. Ennek során a kényelmi mintavételt alkalmaztunk. A kutatás során két hipotézist fogalmaztunk meg. A (H1) hipotézist bebizonyítottuk, vagyis polaritás és neutralitás indexek használatával sikerült megállapítani a közszolgálatához kötődő érzelmi azonosulást. A (H2) hipotézis alapján Vergcs módszerével teszteltük a közszolgálat szociális reprezentációját. Az eredményeinket az eredeti Vergcs- módszer alapján, vagyis a központi magba kerüléséhez 17%-os gyakoriságra, illetve 2,5-es rangátlagra van szükség, nem tudtuk értelmezni. Ezért a módszertant módosítottuk oly módon, hogy 17%-os gyakoriság helyett, a gyakoriság alapján az első 5 kategóriába tartozó elemeket, illetve 2,5-es rangátlagot meg nem haladó asszociációkat soroltuk a központi maghoz. Az ilyen típusú eltérő elemzés nem egyedülálló a szakirodalomban (lsd. Bigazzi, 2012, aki szintén a leggyakrabban előforduló elemeket

tekintette a központi maghoz tartozónak, függetlenül a százalékos gyakoriságtól). A fentiek alapján csak részben sikerült igazolnunk a (H2) hipotézist.

A kutatásunkban sikerült meghatározni a közszolgálat polaritás indexét, ami negatív, viszont a magas szórás alapján a közszolgálathoz kötődő érzelmek megoszlanak, valakinek csak pozitív érzelmei vannak, valakinek csak negatív. Ennek ellenére a közszolgálat polaritás indexe negatív. Ez abból a szempontból meglepő, hogy a minta 76,470% százalékát közszolgálatban dolgozók alkotják. Ha csak az ő eredményeiket vesszük figyelembe, akkor az még negatívabb, bár nincs szignifikáns különbség köztük, illetve a más szférákban dolgozók között a közszolgálat polaritás indexére vonatkozóan. Az előbbieket alapján a válaszadók negatív érzelmeket társítanak a közszolgálathoz. Annak a feltárása, hogy a válaszadók miért társítanak negatív érzelmeket a közszolgálathoz, egy alternatív kutatás témája lehetne. Egy ilyen kutatás során érdemes lenne azt is megvizsgálni, vajon a közszolgálatban dolgozók identitásában a közszolgálat hogyan jelenik meg, létezik-e közszolgálati identitás. Ehhez szerintünk hasznos lenne a narratív pszichológiában kifejlesztett módszertant használni. A neutralitás index alapján a közszolgálatra asszociált szavak érzelmileg erősen telítettek.

Az asszociáció elemzés eredményei alapján megállapítottuk, hogy melyek a periféria elemei és melyek tartoznak a központi magba. Az általunk fellelhető szakirodalomban ilyen jellegű magyar kutatásokat nem találtunk, így eredményeinket nem tudtuk összehasonlítani, vagyis a vizsgálatunk egy alapkutatásnak is tekinthető. A közszolgálat szociális reprezentációjának a magját három fogalom alkotja melyek a rendőrség / rendvédelem, szolgálat, állam. Vagyis megjelenik maga az állam is, ami a közszolgálatot működteti. Kiemelkedik közszolgálat szolgáltató jellege, vagyis, hogy közszolgálat alapvető feladata a mások szolgálata. Ezt bizonyítja, hogy a perifériás elemek között megjelenik a segítség is. Szintén a maghoz tartozik a rendőrség is, ami azt jelenti, hogy a válaszadók számára a közszolgálat egyben a közrend fenntartását is jelenti. Ezt az is bizonyítja, hogy a perifériás elemek között megjelenik a biztonság. A perifériás elemek között megjelenik az alacsony bér, aminek a negyedik legmagasabb gyakorisága. Vagyis a válaszadók számára a bérek nagysága különösen fontos. Ez egybeesik azzal, hogy közszolgálatban a versenyszférához képest különösen alacsony az átlagfizetés (Hazafi, 2015). Szintén a perifériás elemek között találjuk a bürokráciát, ami legnagyobb gyakorisággal jelenik meg, minden kategória közül, vagyis a válaszadók a bürokráciát a közszolgálat fő jellemvonásának tartják. A diverzitás és hapax értékek alapján a közszolgálat szociális reprezentációja stabil és homogén, nagyjából a válaszadók ugyanazt értik alatta.

Összességében a kutatásunk fő eredménye, hogy a közszolgálat értelmezhető a Moscovici (1961) által kifejlesztett elméleti rendszert használva. Emiatt érdemes lenne további közszolgálattal kapcsolatos szociális reprezentáció-kutatásokat lefolytatni. (lásd az előbb említett közszolgálati identitás vizsgálat). A vizsgálatunkban a versenyszférában dolgozók alulreprezentáltak, alul vannak reprezentálva, így nem tudtuk érvényes összehasonlítást végezni. Érdemes lenne a jövőben kutatás tárgyává tenni, hogy milyen egyéb fogalmi keretekben gondolkodnak a közszolgálatról az állami rendszerben, illetve a versenyszférában dolgozók.

Irodalomjegyzék

- Abric, J. C. (1994): Les représentations sociales: aspects théoriques. In: J. C. Abric (ed.), *Pratiques sociales et représentations*. Paris, PUF, 10–36.
- Bigazzi, S. (2012). Énkép – cigánykép a cigányság szociális reprezentációja az olasz és a magyar társadalomban. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 67(4), pp. 631–652.
- De Rosa, A. S. (2002): The associative network: a technique for detecting structure, contents, polarity and stereotyping indexes of the semantic fields. *European review of applied psychology*, 52(3–4), pp. 181–200.
- Hazafi, Z. (2015): Néhány gondolat a közigazgatás munkaerő-piaci versenyképességéről. *Hadtudomány* 25(E. különszám) pp. 12-20. /online/ letöltve: 2015 10. 04. http://real.mtak.hu/21949/1/4_HAZAFI_ZOLTAN.pdf
- Jovchelovitch, S. (1995): Social representations in and of the public sphere: towards a theoretical articulation. *Journal for The Theory of Social Behaviour*, 25(1). pp. 81-102.
- László, J. (2000): A szociális reprezentáció járványtanáról. *Replika*, 41-42, pp. 289-300.
- László, J. (2005): *A történetek tudománya. Bevezetés a narratív pszichológiába*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Micheletti, M. (2000): End of big government is it happening in the Nordic countries. *Governance*, 13(2), pp. 265–278.
- Moscovici, S. (1961): *La Psychoanalyse, son image et son public*. Paris: PUF.
- Moscovici, S. (1988): Notes toward a description of social representations. *European Journal of Social Psychology*, 18, pp. 211–250.
- Orosz, G. (2008): Francia és magyar egyetemisták versengésről alkotott szociális reprezentációja. *Pszichológia*, 28(2), 165-194.
- Renedo, A. & Marston, C. (2011): Healthcare Professionals' Representations of 'Patient and Public Involvement' and Creation of 'Public Participant' Identities: Implications for the Development of Inclusive and Bottom-Up Community Participation Initiatives. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 21, pp. 268–280.
- Vergès, P. (1994): Approche du noyau central: propriétés quantitatives et structurales. In: C. Guimelli (ed.), *Structures et transformations des représentations sociales*. Neuchâtel, Delachaux et Niestlé, 233–255.
- Vastag, Gy. (2016): Államtudomány: „what is that?”. *Államtudományi Műhelytanulmányok*, 15, pp. 1-9.

Wagner, W., Duveen, G., Farr, R., Jovchelovitch, S., Lorenzi-Cioldi, F., Markova, I., & Rose, D. (1995): Theory and method of social representations. *Asian Journal of Social Psychology*, 2, pp. 95–125.

Melléklet a kérdőív

A közszolgálat szociális reprezentációja

Kedves Kitöltő!

Hollósy-Vadász Gábor vagyok, NKE - Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola PhD hallgatója. Ebben a kérdőívünkben a közszolgálat szociális reprezentációját vizsgáljuk. Fontos, hogy a kérdőívünket minél többen töltsék ki. A kérdőív kitöltése alig 10 percet vesz igénybe. Arra kérjük Önt, hogy a kérdőív kitöltésével segítse a kutatásunkat. A kérdőív kitöltése anonim és önkéntes, az adatokat csak és kizárólag statisztikai elemzésre használjuk.

Amennyiben kérdése van, írjon nekem hvadaszg@gmail.com email címre.

Demográfiai kérdések

Kérjük, jelölje meg, illetve írja be az Önre vonatkozó helyes választ!

1. Az Ön neme?

Férfi

Nő

2. Hány éves Ön?

3. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?

Alapfokú végzettség

Középfokú végzettség

BA / BSc / osztatlan képzésben szerzett főiskolai diploma

MA / MSc / osztatlan képzésben szerzett egyetemi diploma

PhD, vagy magasabb fokozat

4. Milyen településen él Ön?

Főváros

Megyeszékhely / Megyei jogú város

Város

Falú

Tanya

5. Melyik szférában dolgozik Ön jelenleg? Ha jelenleg nem dolgozik, akkor a legutolsó munkahelyét vegye figyelembe!

Versenyszféra

Állami szféra

Non-profit szféra

Nem dolgozok és korábban nem is dolgoztam

6. Hány éve dolgozik ebben a szférában?

7. Milyen munkakörben dolgozik Ön?

Beosztott

Középvezető

Felsővezető

Szociális reprezentáció kérdőív

Kérjük, írja le azt az 5 szót, amelyek először eszébe jutnak a Közszolgálat szóról! Fontos: a szavakat abba a sorrendbe írja le, ahogy azok eszébe jutottak!

Minden egyes szót lásson el egy pozitív (+), negatív (-), vagy semleges (0) jellel, attól függően, hogy az adott kontextusban pozitív, negatív vagy semleges jelentést tulajdonít az adott szónak.

Tegye a szavakat fontossági sorrendbe a skálák segítségével. Írja a legfontosabb szó mellé 1-t, a második legfontosabb mellé 2-t stb.

1. Első szó, ami eszébe jut a Közszolgálatról!
2. Második szó, ami eszébe jut a Közszolgálatról!
3. Harmadik szó, ami eszébe jut a Közszolgálatról!
4. Negyedik szó, ami eszébe jut a Közszolgálatról!
5. Ötödik szó, ami eszébe jut a Közszolgálatról!
6. Első szó érzelmi töltése:

(+) pozitív (-) negatív (0) semleges

7. Első szó fontossága. Kérjük, az alábbi skálán osztályozza a szó fontosságát! Minden szóhoz más fontossági értéket jelöljön meg!

1 nagyon fontos, 2 3 4 5 nem fontos

8. Második szó érzelmi töltése

(+) pozitív (-) negatív (0) semleges

9. Második szó fontossága. Kérjük, az alábbi skálán osztályozza a szó fontosságát!
Minden szóhoz más fontossági értéket jelöljön meg!

1 nagyon fontos 2 3 4 5 nem fontos

10. Harmadik szó érzelmi töltése

(+) pozitív (-) negatív (0) semleges

11. Harmadik szó fontossága. Kérjük, az alábbi skálán osztályozza a szó fontosságát!
Minden szóhoz más fontossági értéket jelöljön meg!

1 nagyon fontos 2 3 4 5 nem fontos

12. Negyedik szó érzelmi töltése

(+) pozitív (-) negatív (0) semleges

13. Negyedik szó fontossága. Kérjük, az alábbi skálán osztályozza a szó fontosságát!
Minden szóhoz más fontossági értéket jelöljön meg!

1 nagyon fontos 2 3 4 5 nem fontos

14. Ötödik szó érzelmi töltése

(+) pozitív (-) negatív (0) semleges

15. Ötödik szó fontossága. Kérjük, az alábbi skálán osztályozza a szó fontosságát! Minden szóhoz más fontossági értéket jelöljön meg!

1 nagyon fontos 2 3 4 5 nem fontos

Szociális távolság változó

1. A következő kérdést egy skálának kell tekinteni. Az első válasz az Önhöz legközelebb álló személyekre utal, míg az utolsó az Öntől legtávolabbi személyekre utal. Jelenleg van közszolgálatban dolgozó személy:

Szülei / testvérei között

Barátai között

Távoli rokonai között

Távoli ismerősei között

2. A következő kérdést egy skálának kell tekinteni. Az első válasz az Önhöz legközelebb álló személyekre utal, míg az utolsó az Öntől legtávolabbi személyekre utal. Jelenleg van versenyszférában dolgozó személy:

Szülei / testvérei között

Barátai között

Távoli rokonai között

Távoli ismerősei között